

A BŰNMEGELŐZÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE A PÉNZHAMISÍTÁSSAL KAPCSOLATBAN

„Ha devalvált, elértéktelenedett, silány ércpénz együtt van a forgalomban a nemesfém-tartalmát tekintve magas értékű ércpénzzel, a jó pénz automatikusan eltűnik.”

(Elterjedtebb megfogalmazásban: „A rossz pénz kiszorítja a forgalomból a jó pénzt.”)

Sir Thomas Gresham

„Én mihelyt szabadulok, pénzhamisításhoz fogok újra, mert lehet akármilyen jó világ, ha mi nem segíünk magunkon, más nem segít.”

B. József rab a szegedi Csillagbörtönből kicsempészett levele

I. Bevezető gondolatok

I.1. A dolgozat célja

A pénzhamisítás a hatályos Btk. legdinamikusabban változó fejezetében, a gazdasági bűncselekményekről szóló XVII. fejezetben található, mégis alig változott az elmúlt évtizedek során. A dolgozat *célja*, hogy a pénzhamisítás megelőzésének lehetőségeit vizsgálja, kitérve olyan *gazdasági* problémakörökre is, amelyek a téma kapcsán felmerülhetnek. Ilyen gazdasági kérdés lehet például a pénzforgalom, valamint a monetáris politika megzavarásának lehetősége a pénzhamisítások számának jelentős mértékű megnövekedése esetén. Az általam választott megközelítési módot látszik alátámasztani az is, hogy napjainkra „számos ún. interdiszciplináris kutatási terület jött létre, amely segít áthidalni azt a hiátust, amely a tudományos világgép és a szűken értelmezett szaktudás között fennáll és gátolja meg a tudóst abban, hogy enciklopédikussá vagy szakbarbárrá váljon”.¹

I. 2. A témaválasztás indokai

A téma *különös aktualitását* több körülmény is megalapozza. Gazdasági szempontból az Európai Monetáris Unióhoz történő csatlakozásunk előkészítő szakaszában

¹ Hársing László: A tudományos érvelés logikája. Budapest, 1981. 48. o.

nagyon fontos, hogy visszaszorítsuk a nemzeti valutánk elleni kriminális „akciókat”, és minimálisra szorítsuk a pénzhamisítások számát, amivel az EU felé is bizonyíthatjuk, hogy büntetőjogi-bűnüldözési szempontból (is) érettek vagyunk az EMU-hoz történő csatlakozásra. Büntetőjogi szempontból a témaválasztás aktualitását a legutóbbi, 2003. március 1-én hatályba lépett Btk.-módosítás adja, amely a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos, új tényállásokat iktatott a Btk.-ba, amely módosítás érintette a büntetőjogi pénzfogalmat is. Nagyon fontos utalni arra a sajnálatos körülményre is, hogy az ismertté vált pénzhamisítások száma évről évre exponenciális ütemben nőtt az elmúlt években, 1982 óta. Ezt a tendenciát a 2000. évi adat törte meg, amit további csökkenés követett 2001-ben. A legutóbbi gyorstájékoztató (Ig. 92/2003. Legf. Ü. szám) szerint azonban az elmúlt évben „különösen nagymértékben nőtt a pénzhamisítások száma: több, mint másfélszeresére”.

Vizsgálódásunk során ki fogunk térni olyan kérdésekre is, hogy mi szűrhető le a statisztikai adatokból, és milyen jövőbeli tendenciák várhatók.

II. A pénzhamisítás kriminológiai és kriminálstatisztikai aspektusból

II. 1. A tett és a tettesi kör jellemzői

A pénzhamisítás – Sauer szerint – nemcsak dogmatikai, de szociológiai szempontból is az okirat-hamisításhoz áll közel. Angyal ezt cáfolja, és 6 pontban foglalja össze, hogy a pénzhamisítás és az okirat-hamisítás (azon kívül, hogy mindkét esetben „a valót megváltoztatják vagy a valósághoz hasonlót állítanak elő”) kriminológiai szempontból hogyan határozható el:

1. az okirat-hamisító inkább alkalmi büntettes, a pénzhamisító ezzel szemben általában üzletszerű bűnelkövetésre rendezkedik be,
2. az okirat-hamisító legtöbbször a saját ügyében történő felhasználás céljából követi el a hamisítást, a pénzhamisító rendszerint megélhetési forrást (keresetkiegészítést) lát a tettében,
3. az okirat-hamisító az esetek legnagyobb számában egyetlen hamis okiratot állít elő, a pénzhamisító a hamisítványok tömegét alkotja meg,
4. az okirat-hamisítót nem vezeti feltétlenül az anyagi haszonszerzés célja,
5. az okirat-hamisító által okozott sérelem rendszerint egy vagy néhány ember érdekeit sérti, míg a pénzhamisító az emberek meghatározatlan számának okoz sérelmet,
6. a pénzhamisítás következtében beálló sérelem társadalmi szempontból összehasonlíthatatlanul súlyosabb.²

A pénzhamisítás tettesei jellemzően inkább férfiak, viszonylag alacsony a fiatalok száma (bár a számítógépes technológia felhasználásával történő elkövetések esetében ez a tendencia lehet, hogy részben megváltozik), és magas a visszaesők aránya. Napjainkban a modern fénymásoló- és számítógépes technológia korában „már az a szarkasztikus megállapítás sem igaz, hogy Európában szinte csak a papír-forint hamisító nem hivatkozhat a tévedésre, minthogy gondos munkával »a bankjegyhamisítást a törvény

² Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 17. kötet, Pénzhamisítás stb. Budapest, 1930. 36. o.

bünteti« intelmet is a pénzre kellett hamisítania. Hiszen a mai hamisító már nem »képzőművész«, legfeljebb technikus, s már régen nem rajzolnia kell, legfeljebb programoznia.”³

II. 2. Kriminálstatistikai vonatkozások

Az ismertté vált pénzhamisításokkal⁴ kapcsolatban gazdag statisztikai adatbázis⁵ áll rendelkezésünkre: a rendelkezésre álló adatokból az elmúlt 21 évre vonatkozó kriminálstatistikai adatbázis megfelelőnek mutatkozik a statisztikai elemzés és számítások elvégzésére. Az ismertté vált pénzhamisítások mellett feltétlenül szükséges vizsgálni az ismertté vált gazdasági bűncselekmények alakulását is a kérdéses időszakban, valamint – összehasonlítás céljából – szerepeltetem az adatbázisban az „összes ismertté vált bűncselekmény” kategóriát is:

Év	Összes bűncselekmény	Gazdasági bűncselekmények	Pénzhamisítás	Pénzhamisítás aránya
1982	139795	5164	28	0.54
1983	151505	5237	35	0.67
1984	157036	4523	47	1.04
1985	165816	4943	21	0.42
1986	182867	7254	46	0.63
1987	188397	8193	50	0.61
1988	185344	6025	33	0.55
1989	225393	8073	21	0.26
1990	341061	9858	144	1.46
1991	440370	8347	142	1.70
1992	447215	8913	186	2.09
1993	400935	6146	475	7.73
1994	389451	4085	688	16.84
1995	502036	5064	775	15.30
1996	466050	5409	701	12.96
1997	514403	6543	901	13.77
1998	600621	13454	1926	14.32
1999	505761	20318	2833	13.94
2000	450673	10986	1429	13.01
2001	465694	12412	677	5.45
2002	420782	14248	1105	7.76
Átlag	349581	8343	584	6.24
Szórás	146790	3956	723	6.13
Relatív szórás	41.99	47.42	123.85	98.17

³ Tóth Mihály: „A 'péfnéznek környül-metélése léssen bíz' rútságos tselekedet...” Ügyészek Lapja 1996. 4. szám. 72-73. o.

⁴ A kriminálstatistika csak az „ismertté vált” bűncselekmények kategóriáját tudja feltárni és kezelni, az összes elkövetett bűncselekmény száma csak becsülhető. A két kategória különbsége a látens bűnözés, ami bűncselekményenként eltérő mértékű. A pénzhamisítás tekintetében a hamisítványok minőségének növelése természetesen a látenciát is növeli. A továbbiakban, amikor bármilyen bűncselekményi kategóriára vonatkozó statisztikai adatsort említek, minden esetben az ismertté vált bűncselekményeket értem alatta.

⁵ Forrás: Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények Budapest, 2002. 374. oldal (valamint a 2002-es adatok vonatkozásában: Legfőbb Ügyészség, GYORSTÁJÉKOZTATÓ a bűnözés és a bűnüldözés 2002. évi alakulásáról, Ig. 92/2003. Legf. Ü. szám).

Az első, a táblából azonnal felismerhető összefüggés a pénzhamisítások számának meredek emelkedése 1999-ig, amit két éven át tartó csökkenés követett, majd ismét a növekedés jeleit tapasztaljuk. A szórások (azaz az adatok ingadozása a saját átlaguk körül) összehasonlíthatók a relatív szórás⁶ kategóriájának segítségével: míg az összes bűncselekmény és a gazdasági bűncselekmények között e tekintetben nem látható szignifikáns különbség, addig a pénzhamisítások esetében elmondható, hogy mind az összes bűncselekménnyel, mind a gazdasági bűncselekményekkel összehasonlítva messze nagyobb szórást tapasztalhatunk. Ennek egyik oka talán az lehet, hogy a rendszerváltozás következtében megváltozott gazdasági környezetben megnőtt az adott deliktum „népszerűsége”, hiszen a táblából is leolvasható, hogy a pénzhamisítások száma 1990-től kezdett el igazán dinamikusabban növekedni.

Az elmúlt 21 évben összesen 12263, tehát évente átlagosan 584 pénzhamisítás vált ismertté. Több tényező is szól azonban amellett, hogy a rendszerváltozás törést okozott a pénzhamisítás (és a gazdasági bűncselekmények) trendjében⁷, ezért pontosabb képet adhat egy olyan átlag, melyben figyelmen kívül hagyjuk az 1990 előtti adatokat. Eszerint 1990-től napjainkig évente átlagosan 922 pénzhamisítás vált ismertté. A pénzhamisítások aránya a gazdasági bűncselekményeken belül 1% alatti értékről majdnem 17%-ig (1994-ben) nőtt, majd 10% alá esett, és talán egy 7-10% közötti értéken fog normalizálódni.

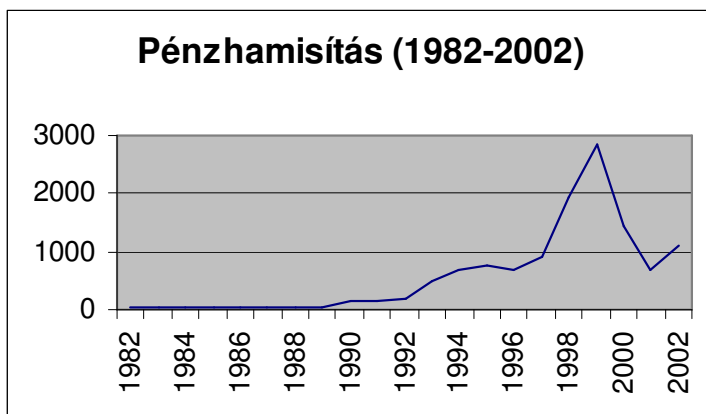
A következő problémakör, hogy észlelhető-e sztochasztikus kapcsolat, korreláció a gazdasági bűncselekmények és a pénzhamisítás között. A lineáris korrelációs együttható⁸ értéke 0,77. Ez az érték erős korrelációs kapcsolatra utal. A mutató négyzetét (értéke: 0,60) magyarázó erőként értelmezzük, és determinációs együtthatónak nevezzük. A determinációs együttható szerint a gazdasági bűncselekmények kategóriája 60%-ban határozza meg a pénzhamisítást. A regressziós függvény b_1 paraméterének értéke 0,141, ami arra utal, hogy amennyiben az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma 1000-rel megnő, akkor – ceteris paribus – várhatóan, átlagosan 141-gyel több pénzhamisítás fog ismertté válni az adott évben. Értelmezhetjük még az elaszticitást, a változás relatív, (%-ban kifejezett) mértékét is, eszerint a gazdasági bűncselekmények 1%-os növekedése a pénzhamisítás tekintetében mintegy 2,02%-os átlagos növekedést indukál.

A pénzhamisítás mint tartamidősor tekintetében az idősozelemzés egyszerűbb módszereit felhasználva meghatározhatjuk a pénzhamisítással kapcsolatos idősor alapirányzatát (trendjét) is. Az idősor adatait ábrázolva a következő grafikont kapjuk:

⁶ A relatív szórás a szórást az átlag százalékában fejezi ki.

⁷ A trend megtörésével kapcsolatban elég két tényezőre utalni: a rendszerváltozás hatására megváltozott a politikai-társadalmi környezet, ami természetesen a bűnözésre is hatással van, másrészt az 1990 utáni Btk. módosítások leginkább a gazdasági bűncselekményekről szóló XVII. fejezetet érintették. A jogszabályváltozások természetesen a legtöbb esetben nem hagyják érintetlenül a változással érintett bűncselekmények trendjét sem.

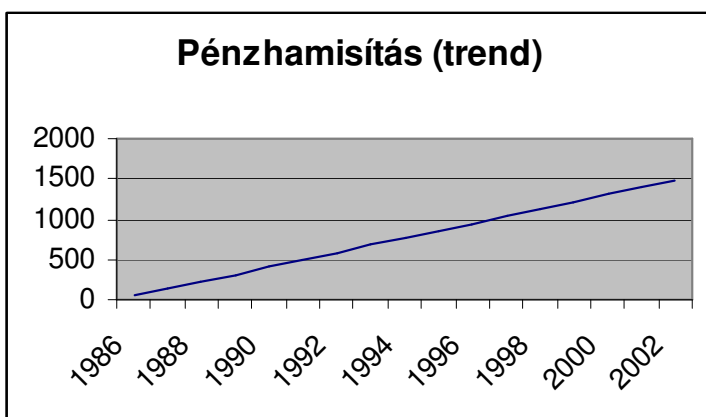
⁸ Herman-Pintér-Rappai-Rédey: Statisztika II. Pécs, 1994. 48-53. o., valamint Pintér József: Bevezetés a statisztika módszereibe. Pécs, 2001. 165-177. o.

Ha az utolsó három év adataitól eltekinthetnénk, akkor az exponenciális trend szinte tökéletesen illeszkedne a vizsgált idősorra. Így azonban, az utolsó három adatot is figyelembe véve a lineáris trend tűnik a legjobb közelítésnek. A lineáris trend egyenlete esetünkben a következő lesz:

$$Y_t = -404,29 + 89,84t$$

A trendfüggvény alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált 21 évben, évente átlagosan 90 darabbal nőtt az ismertté vált pénzhamisítások száma. A trendfüggvény alapján megbecsülhetjük, hogy 2003-ban hány pénzhamisítás válik majd ismertté (várhatóan): $404,29 + 89,84 \cdot 22 = 1572$. Azaz várhatóan 1572 pénzhamisítás válik majd ismertté 2003-ban. A trendfüggvény szintén ábrázolható grafikonon:

Természetesen kihagytam az 1986 előtti értékeket, értelmezési anomáliák miatt, mivel a lineáris trend alapján negatívak lettek volna, hiszen természetesen nem értelmezünk negatív számokat a bűncselekmények vonatkozásában. A statisztikai adatok elemzése alapján összegzésképpen elmondható, hogy a pénzhamisítások napjainkban a gazdasági bűncselekményeken belül kb. 10% részarányt képviselnek, átlagosan 900-950 ilyen bűncselekmény válik ismertté évente, a tendencia a növekedés, ami a jövőben is

valószínűleg folytatódni fog, de a magas szórás miatt óvatosan kell bánnunk az előrebecslésekkel...

III. Jellemző elkövetési módszerek

III. 1. Érmehamisítás⁹

A leggyakrabban előforduló, klasszikus pénzhamisítási mód régen az volt, hogy a hamisításra kiválasztott eredeti pénzfajtaról lenyomatot, öntőformát készítettek, majd nemesfémeket alig vagy egyáltalán nem tartalmazó fémötvözetekkel, öntés útján kapták a hamisítványt.

„1956-ban egy vidéki asszony vallomása vezette rá a rendőrséget a helyes nyomra, amelyen azután továbbhaladva sikerült leleplezni É. Béla pénzhamisítót. Az asszony ugyanis elmondta, hogy Pécsen, a piacon hamis kétforintost kapott egy asszonytól, akinek tojást adott el. É. Béláné későbbi tettenérése után beismerte, hogy 1956. márciusa óta hozza forgalomba a férje által készített hamisítványokat. (...) É. Béla 1889. január 24-én született, a honvédségnél mint számvéví őrmester dolgozott. Ezermesterként ismerték. Kezdetben kézimunkasablonok készítésével foglalkozott. Ilyet használt fel öntési formaként. Ezekbe a kokillákba nyomta bele a valódi kétforintos érméket. Egyszerre 48 érmét öntött ki alumíniumból. Az alumínium keverési arányán többször változtatott. A szélrecézetet reszelővel próbálta utánozni, de ez neki sem sikerült. Elfogásáig 3400 darabot hozott forgalomba. A házkutatás során további 4283 darab kész hamisítvány várt forgalomba hozatalra. É. Béla nyilvántartást vezetett az általa készített hamisítványokról.”¹⁰

Vert hamisítványok ritkábban fordulnak elő. Készítésükhöz biztos kezű, ügyes vésnőkre és költséges felszerelésre van szükség.

„Több hónapos eredménytelen nyomozás végül sikerrel járt, elfogtuk a legtokéletesebb hamisítványokat készítő R. István érdi lakost, aki 1906. augusztus 6-án született. Öt- és kétforintos érméket hozott forgalomba. Lakatossegédként Slezák László harangöntő anyalföldi műhelyében dolgozott. Innen tudta, milyen arányban kell az ötvözetet alkalmassá tenni, hogy a hamisítványnak jó csengése legyen. Hamisítványai verés útján készültek. Az ötforintos Kossuth-fej vésőjének a nevét (Iványi) azonban elfelejtette a hamisítványon feltüntetni, ez okozta lebukását. Ötforintosból 20 ezer, kétforintosból 30 ezer darabot készített és hozott forgalomba Nyíregyházán és környékén.”¹¹

A XX. században a pénzhamisítók új módszerek után kezdtek érdeklődni. Elsőként a galvanoplasztika keltette fel az érdeklődésüket. A galvanoplasztikát először a múzeumok éremtárai használták arra, hogy az éremritkaságaikról másolatokat készítsenek. A galvanoplasztikai másolatok könnyen felismerhetők, mert kivitelük sohasem tökéletes. (Azonnal elárulja nem eredeti mivoltukat az érmék palástja, amelyre a hamisítók rendszerint fémszalagot forrasztottak, hogy eltakarják vele az elő- és hátlap összeillesztésénél minden esetben létrejövő illesztési hézagot.)

Az elmúlt évtizedekben jelentek meg azok a legmodernebb gépek, amelyekkel nagy tömegben lehet az eredeti éremmel majdnem azonos másolatokat készíteni. Ezek a gépek (elektronikus mini másoló és marógépek) akár 0,002 mm pontossággal is tudnak dolgozni,

⁹ Az érmehamisítással kapcsolatban részletes elemzést tartalmaz Káplár László: Pénz, érme, érem című munkája (Szekszárd, 1997.) 97-133. o. Dolgozatomnak az érmehamisítással kapcsolatos része is ezen könyv alapul vételével készült

¹⁰ Simon László: Az első forinthatamisítók ügyének nyomozása. Belügyi Szemle 2003. 1. szám 157-158. o.

¹¹ Simon László: im... 154. o.

ami rendkívüli mértékben megnehezíti a hamis érmék felismerését. Amennyiben pedig ócskavasként eladott eredeti géphez jut a hozzáértő hamisító, az így készült hamisítványokat szinte lehetetlen felismerni.

Érmehamisítással napjainkban már csak nagyobb értékű külföldi (illetőleg muzeális értékű régi) érmék vonatkozásában lehet reálisan számolni.

III. 2. Bankjegyhamisítás¹²

Hamis bankjegyről akkor beszélünk, ha a hamisító a papíron kívül mindent maga állít elő, míg hamisított bankjegy esetén a kiindulási alap valódi bankjegy¹³.

A forint megjelenésétől fogva már meg is jelentek az első utáztatok is, a múlt század közepén:

„A papírpénzek közül az úgynevezett zöld színű tízforintos- és a kékszínű 100 forintos hamisítványok fordultak elő, kézi rajzolással, illetve litográfiai eljárással. A nyomdai úton előállított tízforintos 1947 februárjában került forgalomba. A lefolytatott szakértői vizsgálat megállapította, hogy a litográfiai hamisítványok kiváló minőségűek, de hiányzik a vízjel (MNB), amit nem tudtak megoldani. Ehhez szemcsés litográfiai követ használnak, amelyre a rajzot vagy képet, írást zsírtartalmú anyaggal viszik rá, illetve nyomják át. Ezután a követ salétromos gumi keverékének vízes oldatával itatják át. A kőre hengerelt festék a nedves részekre nem tapad, átkerült a lenyomatra. Ez az eljárás már szakutadást igényel. Sok hamisítvány került forgalomba. Ezért döntött az MNB úgy, hogy kivonja a forgalomból, és réznyomással készíti a tízforintos bankjegyeket.”¹⁴

A valódi bankjegyek hamisítási módszerei a következők lehetnek:

- a) évszám módosítás: erre példa az 1910-es kiadású 1000-es német birodalmi márka, melynél az évszámot 1970-esre módosították.
- b) címlet megváltoztatása (átrajzolással, átfestéssel, az eredeti értékjelzés lemosásával és felülírásával, az értékjelzést kimetszve helyette magasabb kimetszett értékjelzés beragasztásával, kisebb címletérték növelése nulla hozzáadásával stb.) Ez ellen a jegybankok az értékjelzés lezárásával, azaz a díszítő elembe foglalásával és eltérő méretű (és számú) címletek kibocsátásával védekeznek.
- c) sávhiányos bankjegyek: 9 bankjegyből feldarabolás segítségével (mindegyiket 10 egyforma csíkra felvágva) 10 bankjegyet készít a hamisító. (Mindegyik bankjegyből egy sáv hiányzik.)

Végül a teljesség kedvéért utalunk arra, hogy az új jegybanktörvény fő vonalakban milyen rendelkezéseket tartalmaz a hamis (hamisított) bankjegyekkel kapcsolatban: „A hamis, meghamisított, megcsonkított (átlyukasztott) pénzerméket nem szabad (...) fizetésül elfogadni. A hamis bankjegyet és érmét ellenérték nélkül be kell szolgáltatni az MNB-hez.” (2001. évi LVIII. törvény a Magyar Nemzeti Bankról)

¹² A bankjegyhamisítással kapcsolatban ld. bővebben: Szabó László: Bevezetés a devizaműveletekbe Pécs, 2001. Az 5. 3. 2. alcím megírásához ezen munkát (84-90. o.) vettem alapul.

¹³ A két kategória közötti átmenet az USD bankjegyek esetében fordul elő, amikor a valódi bankjegy kis címleteiről az eredeti nyomatot lemosva a hamisító az így nyert papírra nyomtatja a hamisítványt.

¹⁴ Simon László: im... 158. o.

IV. A pénzhamisítás közgazdasági aspektusból

A magyar jogtörténet viharos évszázadaiban a felségsértés esetei közé tartozó pénzhamisítást „*gonosz szokásukhoz képest és csalárdságból*” követték el I. Károly dekrétuma szerint. A legtöbb elkövető ezzel szemben pusztán a várható haszon és a költségek (valamint a büntetőjogi szankció) egymással való összevetése utáni latolgatás során dönt a pénzhamisítással kapcsolatos illegális vállalkozás megindításáról. E döntés során a bűnelkövetők legtöbbször homo oeconomicusként viselkednek.

„1992-ben a chicagói Gary S. Becker Nobel-díjat kapott azért a munkásságáért, amelyben kidolgozta a homo oeconomicus racionális cselekvéseit értelmező tanait. Egyebek mellett kifejtette, hogy az ember a rendelkezésére álló szűkös eszközeit ésszerű döntéseivel a legnagyobb szubjektív haszon elérése reményében működteti. Az ugyancsak szubjektív szükségleteit azonban soha sem tudja teljes mértékben kielégíteni, emiatt állandóan alternatív megoldásokat keres és teremt. Emiatt ökonomikusan, célracionálisan cselekszik, a legkisebb költségek árán a legnagyobb hasznot kívánja magának megszerezni.”¹⁵ A gazdasági bűncselekmények esetében, amelyek a legkisebb erkölcsi színvonalúval rendelkeznek (a többi bűncselekmény-kategóriával összehasonlítva), a leginkább érvényes az a több szerző által is állított tétel, amely szerint a bűnelkövetők a következő tényezőket mérlegelik: (a szankció szigorja) × (a felelősségre vonás matematikai-statisztikai valószínűsége). Cento Veljanovszki koncepciója szerint „az egyén azért követ el bűncselekményeket, mert ezzel nagyobb tiszta haszonra tud szert tenni, mint bármely más, szóba jöhető, jogszerű tevékenységgel.”¹⁶ Gary Becker szerint ha a bűnözés problémaként jelentkezik, ez azért van, mert a bűnözés kifizetődő (!). A bűnözőket Becker modellje szerint két változó képes elrettenteni: a felderítési mutató és a szankció súlyossága.¹⁷

„Számítalan vizsgálat igazolta (például Walsh, 1986; vagy Karstedt – Greve, 1996), hogy olyan kisebb súlyú jogsértések esetén, mint a parkolási kihágás, vagy közlekedési szabálysértés, az átlagember (is) szituációs döntéseket hoz (lényegében választ), és ennek alapján szegi meg, vagy tartja be a szabályokat. Mérlegeli a lebukás, a várható büntetés, az ezzel járó hátrányok és a normasértéstől várható pillanatnyi előnyök egymáshoz mért viszonyát. A bűnelkövetésre vonatkozó döntés meghozatala gyakorlatilag ugyanezen modell alapján történik. A „vétek volna kihagyni” kísértéseknek jobban vagy kevésbé állnak ellen az emberek.”¹⁸ Éppen emiatt a felderített gazdasági bűncselekmények elkövetőit nem „igazi” bűnözőkként, hanem olyan homo oeconomicus-ként kellene kezelnünk, aki kockáztatott és veszített.

Ahhoz, hogy „ne érje meg” a pénzhamisítást elkövetni, a meglehetősen gyakran alkalmazott szabadságvesztés-büntetés mellett olyan mértékű pénzmellékbüntetést is ki kellene szabni, hogy a „művelet” várható értéke negatív legyen. Ez a következőképpen érhető el:

Esemény	Nyeréség/vesztéség	Valószínűség
1. siker	x	1-p
2. lebukás	(-y)	p

¹⁵ Korinek László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében. Budapest, 2001. 87. o.

¹⁶ Visegrády Antal: Modern jogbölcséleti irányzatok. Pécs, 1995. 17. o.

¹⁷ Ld. Gary Becker: Crime and Punishment: An Economic Approach=Journal of Political Economy, vol. 78. (March/April 1968.) 169-217. o.

¹⁸ Korinek László: im... 89. o.

Tegyük fel, hogy az első változat (siker) estén az elkövető lebukás nélkül forgalomba tudja hozni az általa készített hamis pénzt. Ekkor a hamis pénz névértékének megfelelő haszonhoz jut. Ennek a változatnak a valószínűsége $(1-p)$ a látenciával egyenlő, vagyis azzal a valószínűséggel, hogy az elkövető cselekménye vagy az elkövető személye a hatóság előtt ismeretlen marad. Ekkor a második változat, melynek bekövetkezési valószínűsége p lesz, jelöli azt az esetet, amikor az elkövetőt elkapják, elkobozzák tőle a hamis pénzt, és pénzbüntetést $(-y)$ szabnak ki rá. A két változat együttes várható értéke tehát $(1-p)*x-p*y$. Ennek a kifejezésnek kell negatívnak lennie. Ezek szerint a kilátásba helyezett pénzbüntetésnek nagyobbnak kell lennie, mint $(1-p)/p*x$. Tehát például a gazdasági bűncselekményeknél nem ritka 90%-os látencia esetét alapul véve $0,9/0,1*x$, azaz a hamisított pénz névértékénél több, mint kilencszer nagyobb összegű pénzbüntetést kellene kiszabni. Ezt szabadságvesztéssel együtt alkalmazva, és a büntetési gyakorlatnak kellő nyilvánosságot adva megfelelő általános visszatartó erőt (generálpreventív hatást) lehetne gyakorolni a bűnelkövetésekkel szemben. Ha a bűnözők tényleg homo oeconomicus-ként viselkednek, ilyen büntetési gyakorlat mellett reálisan alig kellene számolni pénzhamisítás elkövetésével. A probléma most már csak az, hogy a pénzmellékbüntetés összege 10.000 Ft-tól 10.000.000 Ft-ig terjedhet, a felső határ tehát nevetségesen alacsony, az egyes kiemelt gazdasági bűncselekményekkel okozott károokra és a fent elemzett optimális mértékre tekintettel.

A pénzhamisítás – ha kellően nagy méreteket ér el – a hirtelen megnövekedett pénzkínálat miatt képes megzavarni a pénzpiacon már kialakult egyensúlyt, és extrém esetben ellehetetleníteni a kormányzat monetáris politikáját. (Erre jó példa a történelemből a híres frankhamisítási botrány, amikor a két világháború között magyar állami támogatással történt pénzhamisítással az akkori magyar politikai vezetés a francia gazdasági életben akart zavart kelteni.) A Pénzhamisítás és a Hamis pénz kiadása bűncselekmények többek között a fenti érdekek védelmét hivatottak szolgálni. Ezt a funkciójukat megfelelően ellátják, hiszen nincsen tudomásunk arról, hogy a magyar pénzügyi szférát egyetlen pénzhamisítási ügy is megzavarta volna.

További gazdasági hatása a pénzhamisításnak az lehet, hogy tömeges méretűvé válása esetén csökkenhet a bizalom a hazai valuta iránt, ami hátrányosan befolyásolhatja az árfolyamot, és inflációt is gerjeszthet. Az ismertté vált bűncselekményeket áttekintve, jelenleg még ettől sem kell reálisan tartanunk. Nagyon fontos tehát a büntetőjogi védelem fenntartása a fent elemzett közgazdasági okok miatt is.

V. A bűnmegelőzés lehetőségei

A pénzhamisítás megelőzésére büntetőjogi és nem büntetőjogi eszközök is rendelkezésre állnak. A büntetőjog által kilátásba helyezett büntetés célja a társadalom védelme érdekében a speciális- és a generális prevenció. A speciális prevenció hatásfoka jelentős mértékben függ az adott elkövető személyiségétől is, és amint a mottóként szereplő második idézet is alátámasztja, adott esetben rendkívül gyenge is lehet. A generális prevenció hatásfoka többek között a pénzbüntetés (és a pénzmellékbüntetés) felső határának jelentős mértékű megemelésével mindenképpen fokozható lenne.

A nem büntetőjogi eszközök két fő csoportra oszthatók: a bankjegyek gyártástechnológiájával kapcsolatos védelmi elemek a passzív, míg a bankjegyekkel

hivatásszerűen foglalkozó pénzügyi dolgozók valamint az állampolgárok képzése és tájékoztatása az aktív bűnmegelőzési eszköztár részét képezi.

A bankjegyek gyártástechnológiájával kapcsolatban a következő elemeket emelhetjük ki¹⁹:

1. a bankjegypapír: minimális követelmény, hogy eltérjen a normál irodapapírtól, ezen kívül minden négyzetmilliméter nagyságú részének azonos súlyúnak kell lennie, továbbá ki kell bírnia a sok hajtogatást. Az összetételét a jegybankok szigorú titokként kezelik, mert különleges védelmi elemeket építenek bele. Ilyen elemek például:
 - a) vízjel (folyamatos vagy pozícionált),
 - b) biztonsági szál (fémről vagy műanyagból készül, és végighúzódik a bankjegy szélességén),
 - c) selyemszálak (a nyers bankjegypapír felületére vagy annak meghatározott részére apróra vágott selyemszálakat szórnak),
 - d) szabad szemmel nem látható jelek (pl. UV fény alatt fluoreszkáló biztonsági szál),
 - e) a bankjegypapír bevonata (viasz vagy műanyag alapanyagú),
2. nyomólemezek készítése (egy-egy bankjegyrajzolatról több lemez készül, tehát a teljes bankjegyrajzolat nem egy lemezen van),
3. a bankjegy nyomástechnikája:
 - a) síknyomás (alapnyomat, speciális jelek),
 - b) magasnyomás (sorszámok, pecsétek),
 - c) mélynyomás (portrék),
4. különleges nyomdatechnológiai eljárások:
 - a) mikroírás,
 - b) latens kép,
 - c) csökkent látóképességüket segítő jelek (vakjel),
 - d) színváltó nyomat,
 - e) színes fénymásolás és scannerek elleni védelem (az alnyomat sűrű, egymással szöveget bezáró vonalak hálózatából áll, amelyek megzavarják a reprodukáló berendezéseket),
5. különleges nyomdafestékek,
6. egyéb elemek (pl. kibocsátásonként eltérő jelek felvitele stb.).

A hamisítók és az emissziós monopóliummal rendelkező jegybankok között folyamatos harc zajlik, ezért folyamatosan újabb és újabb védelmi elemek jelennek meg a technikai-technológiai fejlődés hatására.

A pénzügyi dolgozók képzésekor hangsúlyozni kell, hogy a bankjegyeket minden esetben összefüggésben, komplex módon, minden biztonsági elemével együtt kell vizsgálni. A valutahamisítványok felismeréséhez az alábbi tényezőket kell figyelembe venni:

- a) papír (vízjel, selyemszál, biztonsági szál stb.)
- b) nyomtatás (magasnyomású, mélynyomású és egyéb különleges biztonsági elemek)

¹⁹ Szabó László: Bevezetés a devizaműveletekbe Pécs, 2001. 3. számú melléklet.

- c) segédeszközök (nagyító, mágnesezhető tulajdonságot jelző műszer, UV lámpa stb.) Különösen fontos segédeszköz a hamisítványok felismerésében az Interpol által kiadott „Counterfeits & Forgeries” című kiadvány, amely a hamisítványok gyűjteménye angol és francia nyelven.

Az állampolgárok figyelmét a megfelelő tájékoztatással lehet felhívni a biztonsági elemekre történő fokozottabb odafigyelésre, itt a média szerepe rendkívül fontos a feltárásban, megelőzésben.

VI. Összegzés

Nemcsak a pénzhamisítás, hanem az egyéb gazdálkodással összefüggő bűncselekmények kapcsán is hatékonyabb visszatartó erőt jelenthetne, ha a Btk. vagy nem tartalmazna ilyen alacsony felső határt a pénzmellékbüntetéssel kapcsolatban, a felső határt a jelenleginél sokkal magasabb értékben állapítanák meg.

Végül utalnék arra, hogy a büntetőjogi rendelkezések csakis a többi jogággal és a nem büntetőjogi megelőző intézkedésekkel karöltve fejthetik ki a hatásukat a leghatékonyabban. Az MNB által a nemzeti valuta védelmében hozott intézkedések a büntetőjogi szabályozással együtt alkalmasak arra, hogy meggátolják azokat a káros gazdasági-társadalmi következményeket, amiket a pénzhamisítás és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények előidézhetnek. Nem szabad elfelejteni azonban, hogy „a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.” (18/2000. (VI. 6.) ABH)